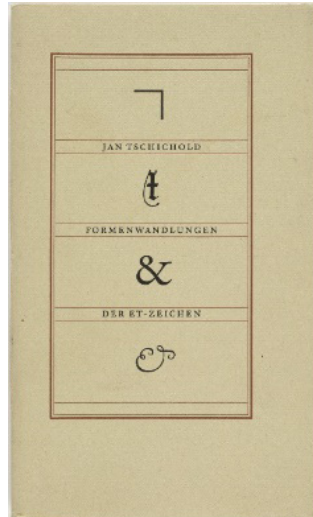

SMÁGREINAR

Jóhannes B. Sigtryggsson

& og og

Margir þekkja táknið <> og nota það jafnvel enda á það sér sinn sess á hnappaborðum. Á íslensku nefnist þetta tákn *og-merki* og á ensku *ampersand* (*Íslensk táknaheiti* 2003:14). Það á sér langa sögu og er upphaflega latneskur límingarstafur af *e* og *t* en orðið *et* merkti 'og' í latínu.¹

Mynd 1: Ýmsar útgáfur og-merkja á forsiðu rits um sögu þeirra (Tschichold 1981).

¹ Um sögu þessa tákns og seinni alda þróun í Evrópu sjá Tschichold (1981).

Táknið <&> á sér einnig langa en ekki samfellda sögu í íslensku ritmáli. Það kemur þegar fyrir í elsta máli sem og-merki, til dæmis í handritinu AM 674 a 4to (Hreinn Benediktsson 1965:52) sem talið er vera frá seinni hluta 12. aldar. Það var hins vegar aðallega notað sem band fyrir *þ/þ* í handritum (oftast í <m&> fyrir *með*) vegna þess að það stóð fyrir *et* (Hreinn Benediktsson 1965:52). Táknið <&> var hins vegar ekki notað í elstu norsku handritunum (Seip 1954:60) og fljótlega var hætt á miðöldum að nota það hér á landi. Þó var það stundum notað á seinni öldum, til að mynda í fyrirsögnum og titilsíðum handrita og bóka.

Aðaltáknið fyrir 'og' hér á landi á miðöldum var <7> sem á rætur að rekja til rómversks hraðritunarkerfis sem kennt er við Tiro, ritara Síserós. Síðar varð algengt að rita þetta tákn með þverkrossi (<7>) (Hreinn Benediktsson 1965:91) og um 1300 varð algeng minni gerð þess, <z>, sem einnig var algeng með þverstriki (<ε>). Á seinni öldum var þetta hið almenna tákn fyrir *og* þegar það var stytt í íslensku ritmáli. Það er enn notað í írsku og gelísku.

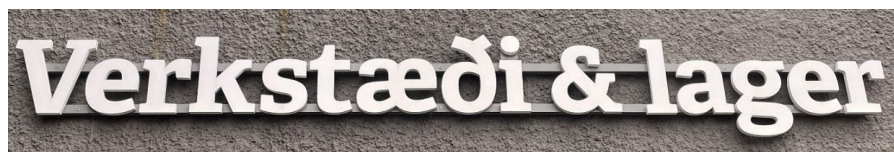

Mynd 2: Götuskilti á írsku.

Víkjum þá til nútímans á Íslandi. Notkun táknsins <&> hefur aukist hér á landi á síðustu árum. Líklegt er að það megi rekja til áhrifa frá

ensku þar sem algengt er að nota það í samsettum heitum og víða annars staðar.

Í samsettum fyrirtækjaheitum er það nokkuð algengt og er sums staðar gamalt, til dæmis *Te & kaffi*, *Smith & Norland*, *Líf & List*, *Lýsing & Hönnun*, *Ö. Johnson & Kaaber*, *Brauð & Co* en er einnig farið að sjást annars staðar, til dæmis *Stjórnmal & Stjórnsýsla*, *Verkstæði & lager*, *Íþróttir & útivist* (undirsíða á vef Kópavogsbæjar).²

Mynd 3: Skilti í Reykjavík.

Ef heiti íslensks fyrirtækis er eingöngu á ensku þá er svo sem lítið hægt að segja við notkun & í því enda er það alþjóðlegt tákni en stingur í stúf í heiti á íslensku.

Sumum finnst táknið <&> vera fallett enda er það yndi leturhönnuða. Að nota það er þá einhvers konar fagurfræðilegt tilbrigði í skrift. Það er hins vegar óþarft og í ósamræmi við almenna stafsetningu í íslensku. Á miðöldum voru táknin <&> og <7> eðlilegur hluti af víðfeðmu kerfi styttingartákna og banda sem nú hefur verið látið fyrir róða. Ekki er lengur þörf á því að spara bókfell eða pappír.

Í stuttu máli sagt þá er & ætíð óþarft í íslensku og styðst ekki einu sinni við langa samfellda rithefð hér á landi. Ef notkun þess ykist enn ylli það ruglingi í stafsetningu og spurningar vöknuðu um hvenær ætti að rita & og hvenær og. Best væri ef það hyrfi á safnhaug sögunnar með hinu gamla kerfi styttinga og banda.

Heimildir

Hreinn Benediktsson. 1965. *Early Icelandic Script as Illustrated in Vernacular Texts from the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Íslensk handrit. Icelandic Manuscripts. Series in Folio, vol. II. Reykjavík.

Hvers vegna er táknið ' & ' notað fyrir 'og'. *Visindavefurinn* 6.8.2003 <https://www.visindavefur.is/svar.php?id=3640> (sótt í apríl 2022).

² Í sumum þessara samsettu heita eru einnig notaðir hástafir í seinna orði sem brýtur í bága við ritreglur (sjá <https://ritreglur.arnastofnun.is/#1.2.2.1>) og er einnig til vitnis um ensk áhrif á íslenska stafsetningu.

- Íslensk táknnaheiti. 2003. Orðanefnd Skýrslutæknifélags Íslands tók saman. Smárit Íslenskrar málnefndar 2. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Pay and Display sign with Tironian et for Irish agust. *Wikipedia* https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pay_and_Display_sign_with_Tironian_et_for_Irish_agus.jpg (sótt í apríl 2022).
- Ritreglur. Auglýsingar mennta- og menningarmálaráðuneytis nr. 695/2016 og 800/2018 með leiðréttingum. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://ritreglur.arnastofnun.is/> (sótt í apríl 2022).
- Seip, Didrik. 1954. *Palæografi. B. Norge og Island*. Nordisk Kultur. XXVIII:B. Stockholm / Oslo / København.
- Tironian notes. *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Tironian_notes (sótt í apríl 2022).
- Tschischold, Jan. 1981. *Formenwandlungen der et-Zeichen*. Dresden: VEB Verlag der Kunst.

Lykilorð

og-tákn, tákn

Keywords

ampersand, symbols

Abstract

This article deals with the use of ampersand in Icelandic. The sign has a long but not continuous history in written Icelandic. The oldest documented use is in manuscripts from the 12th century (e.g. AM 674 a 4to). In contemporary language, ampersand occurs mainly in company names and titles, probably due to English influence. The author does not recommend its use and considers it an unnecessary relic.

Jóhannes B. Sigtryggsson
 Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
 Laugavegi 13
 IS-101 Reykjavík
johannes.b.sigtryggsson@arnastofnun.is